

ő tartotta meg a Solomra vonatkozó utolsó színi utasítás kezdő szavaként a *még*-et a javításként elfogadott *mély* helyett. (Az emendációról I. a kritikai kiadás 512. lapját.) A soroknak az utalást megkönnyítő számozása is, Hevesi kiadásának jegyzetelése is előkészület lehetett egy majdani „filológus” kiadásra.

OROSZ LÁSZLÓ

Teleki Blanka és a sajtó. A magyar nőnevelés úttörőjeként és „a kufsteini mártír”-ként ismert Teleki Blankának nem voltak írói-újságrói ambíciói, a kényszerűség hatására azonban néhány-szor ő is tollat ragadott. Közlésre szánt munkái közül a „Haladunk” című kéziratban maradt (erről a haditörvényszéki aktákból tudunk¹, három korábbi írása azonban megjelent, annak bizonyítékául, hogy az ádáz ellensége, Bilko főhadbíró szerint is „ritka szellemi tulajdonságokkal, tudományos műveltséggel, rendkívüli bátorsággal, erős akarattal és fáradhatatlan kitartással”² rendelkező grófnő nemcsak a festőecsettel bánt mesterien, hanem a tollal is. Világos okfejtésére, élvezetes stílusára és rábeszélő képességére pedig nagy szüksége volt (bátorságra és kitartásra nem kevésbé), mivel nem akármilyen kérdésekben igyekezett a nyájas olvasókra hatni.

Teleki Blanka a „Szózat a magyar főrendű nők nevelése ügyében” (a továbbiakban: „Szózat”) című felhívása a *Pesti Hírlapban*³, a „Nyilatkozat nőnevelési intézetről” című intézet-ismertetője, és ennek részeként Nevelési terve alapvonásai (a továbbiakban: „Nyilatkozat”) a *Honderűben*⁴, majd a *Nevelési Emléklapok* hasábjain⁵, az „Elébb reform, azután nőemancipatio” című cikke pedig az *Életképekben*⁶ jelent meg. E legutóbbiban, amely már a forradalmak tavaszán keletkezett, Teleki Blanka grófnő a hölgytársait igyekezett a sorrendiség betartására, józan önmérsékletre és a hazaszeretet benső (s nem külsőséges) megélésére bírni. Az írás figyelemreméltó, a továbbiakban azonban a másik kettővel (keletkezésének és megjelenésének körülményeivel és sajtóvisszhangjával) szeretnénk foglalkozni. Ennek oka az, hogy a „Szózat” igazi mérőöldkő mind Teleki Blanka életében, mind pedig a nőkérdés-nőnevelés irodalmában, a hozzá szorosan kapcsolódó „Nyilatkozat” pedig a hazai intézményes leánynevelés történetében nyitott új fejezetet.

Ezernyolcszáznegyvenöt... A 39 éves Teleki Blanka grófnő, aki festői tanulmányai végett hosszú időt töltött Németországban és Párizsban, immár harmadik éve Pesten lakik. Egyedül él (a házasságnak még a gondolatától is elzárkózik), befolyásos férj tehát nem áll mögötte, az apjától kiharcolt anyagi függetlensége révén azonban megteheti, hogy életét teljesen a kénye-kedve szerint alakítsa. Először is megpróbál tájékozódni. Rengeteget olvas – külföldi és hazai kiadványokat, könyveket, folyóiratokat, újságokat vegyesen. Minden érdekl, ami az idő szerint a kis hazában történik. Márpedig csak 1845-ben is igen sok történik! „Megnyílt”, „megalakult”, „megjelent” – adják tudtul a lapok az egymás nyomába touló híreket.

¹ Hadtörténeti Levéltár Abszolútizmuskori iratok, a Pesti Haditörvényszék iratai 1853–7/59. 363/b. p. (Ebben Blanka szerint „csak ama óhaj fejeződött ki, hogy bárcsak a nőknek is megadtna, hogy egy helyecskét találjanak az egyetem tantermeiben, amint az Németország és Franciaország több városában van.”)

² *Teleki Blanka és köre*. Vál., bevez., jegyz.: SÁFRÁN Györgyi. Bukarest, 1979. (A továbbiakban: SÁFRÁN: *i. m.*)

³ *Pesti Hírlap* 5(1845) 587. szám, dec. 9. 377.

⁴ *Honderű* 1846. jún. 16. I. félév 24. sz. 461–462.

⁵ *Nevelési Emléklapok* 1847. 3–4. sz. 171–173.

⁶ *Életképek – Népszava* 1848. I. félév 20. sz. máj. 7. 593–594.

Teleki Blanka a politikai eseményeket is figyelemmel kíséri. Az 1844 novemberében berekesztett, rossz emlékű országgyűlés egyik kétségtelen eredménye az 1843–1844:II. törvénycikk, amelynek értelmében az ország hivatalos nyelve immár a magyar. A magyar nyelvnek a latinnal szembeni uralomra jutása a nemzeti-polgári átalakulás egyik fő feltételét jelentette, amely a függetlenségi törekvésekkel is szorosan összefüggött, ezért kezdettől fogva ott szerepelt a liberális reformellenzék programjában.

A nemzet nyelvének azonban a latinon kívül az előkelő körökben honos némettel és franciával szemben is diadalmaskodnia kellene. Mint Széchenyi írja:

„Legnagyobb palotáinkban a’ magyar nyelv idegen, ritkán fogadjuk szívesen, ’s ha megjelen is néha különös alkalmaknál, ’s úgy szólván kivétel gyanánt, csak úgy lövell a’ számos külföldi szózatot keresztül, mint a villám a borult ég hasadékain. A’ szegény számkivetett csak előszobákban, ’s istállókban cselédek közt tartózkodik inkább, ’s a’ ház ékessége, az asszony, ki mindent elevenít, ’s ’a legszárazabb dolgokra is báját hint, nem érti, ’s ha érti is, hátat fordít neki!”⁷

Emiatt Széchenyi az 1843–1844:II. törvénycikket „félíg nyert csatának” mondja; szerinte ugyanis ahhoz, hogy

„a’ társas életbe felvétessék valamely nyelv, ’s az a’ nemzetnek úgyszólván nedv és vérebe menjen át, törvény még korántsem elég. Diadalunk fél-diadal, amely akkor lesz teljes, ha „anyai nyelvünk” használata általánossá válik „a’ társas és családi viszonyok” szűkebb köreiben is, hogy tűzhelyeink élnek, hol szívrokonaink laknak...”⁸

E téren Teleki Blanka is találva érezhette magát. Ne felejtjük el: négy nagyszülője közül csupán apai nagyatyja, idősebb Teleki Imre volt magyar, a két nagymama – Telekiné Krausz Mária és báró Seeborg Anna viszont német, s ez utóbbi hatására Brunszvik Antal épp hogy magyarrá lett családja megindult a vissza-németesedés útján. Brunszvik Karolina, Blanka anyja nem beszélt magyarul, így először az ő ajkán sem magyar szavak formálódtak. Később ugyan megtanulta a nemzet nyelvét, külföldi utazgatásai során azonban ’kijött’ a társalgás gyakorlatából. „Igazán furcsa, hogy az igazi magyar érzelmű Blankát én is alig hallám egy pár szót magyarul beszélni” – írja 1844. január 12-én Kolozsvárról a költőnő, Malom Lujza Döbrentei Gábornak. Először azt hitte, hogy Blanka a velük lévő rokonára, Stackelberg Minonára való tekintettel „konverzál” németül, ám valahányszor egy kis cédulát írt neki, „azt is németül tette”.⁹ Korniss Gyula szerint „a magyar női lélek egyik legszebb virága”, Teleki Blanka „a magyarországinál mindig magyarabb erdélyi arisztokrácia” talajából nőtt ki,¹⁰ ami – mint láttuk – nem egészen felel meg a valóságnak. Blanka magyarsága megmarcolt magyarság volt, s talán ezért is munkált benne oly nagyon a bizonyítás, a tanúságtétel vágya.

Ez idő szerint a nemesi és polgárnőknek a haza és haladás ügye mellett való felsorakoztatását a reformkor haladó erői a polgári nemzetté válás egyik kulcskérdésének tartották. Teleki Blanka is minden bizonnyal olvasta „a magyar nő” motívum jegyében fogant cikkeket és különféle szépirodalmi alkotásokat, amelyek – miközben felvázolták a művelt, áldozatos, magyarul beszélő honleány, magyar asszony nemzeti ideál-típusát –, felsorolták, hogy a nemzet milyen igényeket, elvárásokat támaszt a női nemmel szemben.

⁷ SZÉCHENYI István: *Világ vagyis felvilágosító töredékek...* Pest, 1831. 65.

⁸ *Beszéd, mellyel a’ M. Academia XIII. köz. ülését ... megnyitotta ... Széchenyi István.* = A Magyar Tudós Társaság Évkönyve (1842–1844). 7. köt. Buda, 1846. 59.

⁹ *Malom Luise levelei Döbrentei Gáborhoz.* Közli: REXA Dezső = Irodalomtörténeti Közlemények 1907. 3. sz. 372.

¹⁰ KORNIS Gyula: *A magyar művelődés eszményei 1777–1848. II.* Bp. 1927. 566.

„Minél magasabban állunk rangban, annál nagyobbak a kötelességeink” – vallja Blanka nagynénje, Brunsvik Teréz. Hasonlóan vélekedik Vörösmarty is, aki ismert költeményében a lantján felszendülő kérdés- és kérésfüzért egyenesen az úri hölgyhöz címzi. Biztosra vehetjük, hogy a nemzeti érzésű közvélemény hangját megszólaltató vers Teleki Blankára is nagy hatással volt, és tovább érlelte döntését, amely őt a közszereplés terére vezérelte.

Óvodalapító nagynénjének, Brunsvik Teréznek a példája is motiválja, aki hetven évesen tervez, szervez, tevékenykedik, s a főrangú nők nemzeti szellemű nevelésének szükségességét hangoztatva tárgyalt Bezerédjvel, vitázik Fáy Andrással, levelez Wesselényivel. Egyik cikke szerint a szegényebb nemesek „jelesb tehetségű leányaiból” szeretne honleányi érzelmektől fűtött nevelőnőket képezni a főrangú családok szolgálatára.¹¹ Közben egy nagy nemzeti nőnevelő intézet-együttesről álmodozik, amelyet egy mintaóvoda, egy cselédiskola és egy nevelőnőképző mellett egy, az arisztokráta leányok nevelését célzó intézet alkotna.¹² A terv egynegyed része megvalósul – unokahúga jóvoltából, aki 1845 nyarán végleg eldönti, hogy főrangú családok részére hazafias szellemű leánynevelő intézetet alapít.¹³

Teleki Blanka első lépése: az intézetalapítási indítékait a világ elé táró „Szózat” megírása és közzététele. Választása a *Pesti Hírlapra* esik, amelyre 1843 júliusa óta ő is előfizet.¹⁴ Az 1841. január 2-án megindított lap előkelő helyet foglal el a magyar sajtótörténetben: ez az első politikai hírlapunk, amely első szerkesztője, Kossuth Lajos révén lett a magyar liberális reformellenzék európai színvonalú sajtóorgánuma. A lap Brunsvik Teréznek, a külföldi sajtó kiváló ismerőjének a figyelmét is azonnal felkeltette. „Kossuth Hírlapja nagyon tetszik – őt tartják a legjobb publicistának” – írja 1841. február 8-án.¹⁵ Ezt megelőzően „nem jelent meg (s azóta sem igen) a hazai sajtó történetében olyan újság, amely hasonló energiával lett volna képes megmozgatni az olvasók tudatát, megragadni képzeletét, mozgósítani bennük a reformokra való szándékot.”¹⁶

A *Pesti Hírlap* szíve-lelke: a vezércikk; ezt az idő szerint 'iránycikk'-ként is emlegetik. A lap

„első oldalán „(néhány személyi hír: kinevezés, halálozás, illetve utóbb, egy kis betűs „tartalom” után) ott áll a vezércikk, a véleményformálás Kossuth által frissen honosított műfaja, mely immár főúri szalontól polgári kávéházig széles körben mindenkihez szól. Rendszerint ez adta meg egy-egy szám fő szövegét, olykor az Értekezésre vagy más közleményre, tudósításra utalva.”¹⁷

¹¹ Brunsvik Teréz és unokahúga kapcsolatáról bővebben l. a szerző *Brunsvik Teréz „szellemi gyermeke”*: Teleki Blanka. Martonvásár, 2001. 60. c. munkáját.

¹² *Terv és felhívás egy magyar nevelőnőket képező nevelőintézet felállítására.* = Világ 1844. április 24. 33.

¹³ Erről utoljára 1848. január 24-én ír. Wesselényi Miklóshoz címzett levelét közli: HORNYÁK Mária. In: „Magyarország, Veled az Isten!” *Brunsvik Teréz naplófeljegyzései 1848–1849.* S.a.rend.: – –. Bp. 1999. 62.

¹⁴ Brunsvik Teréz 1843 júniusában levélben kéri ügyvédjüket, Márton Józsefet, hogy fizesse elő a *Pesti Hírlapot* Blanka részére, s ha lehet, visszamenőleg az első félévi számokat is próbálja beszerezni. In: *Brunsvik Teréz. Versek, cikkek, levelek, naplóidézetek.* (Bev., vál., szerk.: HORNYÁK Mária.) Martonvásár, 2000. 32.

¹⁵ Brunsvik Teréz kiadatlan naplója. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár B 0910/55/1–9. J 24/111.; 1841. febr. 8.

¹⁶ FENYŐ István: *A centralisták.* Bp. 1997. 255.

¹⁷ KOSÁRY Domokos: *Kossuth és a Pesti Hírlap.* = *A magyar sajtó története I. 1705–1848.* Szerk.: KÓKAY György. Bp. 1979. (A továbbiakban: *A magyar sajtó...*) 669.

A *Pesti Hírlap* volt az akkori idők legnagyobb példányszámú hazai lapja; 1842-ben 4554 fogott el belőle (ebből 442 Pest-Budán), miközben a fővárosban megjelent lapokból mindösszesen 9551 került postai forgalomba.¹⁸ 1843-ban azután előfizetőinek száma meghaladta az 5200-at.

Amikor Teleki Blanka a „Szózat” megjelentetése révén kapcsolatba került a *Pesti Hírlappal*, már nem Kossuth állt az élén, őt ugyanis még 1844. július 1-jén fondorlatos módon távozásra bírták. Őt a szerkesztői székben a jogtudós Szalay László, majd egy év után a fiatal, de igen tehetséges Csengery Antal követte. Kossuth örökébe lépni eleve nehéz volt, ráadásul ők és társaik (Eötvös József, Trefort Ágoston, később Pulszky, Madách, Kemény Zsigmond stb.) a liberális reformellenzék egy jó szándékú, de elszigetelt, úgynevezett centralista csoportját alkották, amelyet kevesen támogattak. A centralisták „fő bűne” az volt, hogy a vármegyei autonómia ellenében (nyugati minták alapján) az állami központi hatalom fejlesztésére és modern közigazgatási gépezet megteremtésére törekedtek, míg a magyar nemesség jó része a vármegyében az alkotmány védőbástyáját látta. Ezért az újságolvasásra Kossuthtól rákapatott publikum bizalmatlanul tekintett a *Pesti Hírlapra*, amit az előfizetők számának jelentős megcsappanása is jelzett. 1845 őszén azonban, a kormánypárti nyomás fokozódása miatt a *Pesti Hírlap* és a többségi ellenzék viszonyában pozitív változást állt be. Az ellenzéki vezetők november 18-án, Batthyány Lajos elnökletével megtartott értekezletén Eötvös és társai a szavukat adták, hogy az ellenzék egységét elősegítendő, centralista eszméik népszerűsítésével egyelőre felhagynak, s a lapot ismét az egész ellenzék sajtóorgánumává teszik.

Ezekben a hetekben kopoghatott be (legalább is jelképesen) Csengery szerkesztői lakásába Teleki Blanka. Úgyében feltehetően Karacs Teréz járt el, aki több lapnak is külső munkatársa lévén, a sajtó berkeiben jól eligazodott. A grófnőnek ajánlói is lehettek. Döbrentei Gábor? Bezerédj István? Esetleg a Blanka által igen kedvelt Teleki „Laci”, akit (bár távolabbi rokonok voltak), a kuzinjának mondott? Nem tudjuk. Tény, hogy 1845. december 9-én a *Pesti Hírlap* vezércikkeinek sorában (ezeket Kossuth után is neves publicisták – Eötvös, Szalay, Trefort, Pulszky stb. – írták) egy új hang, egy új szerző jelentkezett, ráadásul (a lap történetében először és utoljára) egy hölgy-szerző: Teleki Blanka, igaz viszont, hogy az „egy főrangú hazafi” aláírás mögé rejtőzve.

Mi motiválta ezt a titokzatosságot? Az óvatosság? A támadásoktól való félelem? Esetleg az, hogy Teleki Blanka e cikk fogadtatásától tette függővé, hogy tovább lépjen-e? Vagy még nem sikerült megszabadulnia az előítélettől, miszerint egy grófnőnek nem illik cikkeznie? Nem tudjuk. Egyébként nagynénje, Brunszvik Teréz is sokáig ódkodott a nyilvános szerepléstől, 1844-ben azonban ő már a saját neve alatt publikált.¹⁹

Amint Teleki Blanka írásának címe („Szózat a magyar főrendű nők nevelése ügyében”) is mutatja, a grófnő szózatot intézett a *Pesti Hírlap* olvasóihoz. A ’szózat’ mint országos ügyet taglaló, emelkedett hangú intő beszéd, vers, publicisztika az adott korban igen közkedvelt volt. Vörösmarty versén kívül példaként Wesselényi Miklós: *Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében* (1843) című könyvét említjük. A nőnevelés egykorú irodalmában sem Blankáé az egyetlen szózat.²⁰ Az ő „Szózat”-a azonban a maga nemében mégis egyedí. A grófnő ugyanis a jelzett témakörben nem kívülállóként nyilatkozik meg, hanem mint az érintett főrangú leányok egyike, aki a saját környezetében látta, s részben a maga bőrén meg is tapasztalta mindazt, amit most mások okulására őszintén feltár. Ő tehát egy fonák helyzet hiteles tanúja. Ily módon Teleki Blanka „Szózat”-a: méltó

¹⁸ KOSÁRY Domokos: *Az új politikai sajtó. = A magyar sajtó... 661.*

¹⁹ L. a 12. sz. jegyzetben szereplő cikkét!

²⁰ Ilyenek pl. ZSOLDOS Ignác: *Szózat nőnevelésünk ügyében* c. írása a *Regélő Tárczájában* (1842), vagy OROSZHEGYI Józsa: *Szózat a nőnevelés ügyében* c. cikke, amely 1848 márciusában a *Társalkodóban* jelent meg.

válasz Vörösmarty Az úri hölgyhöz című (címezett) költői szózatára! Talán ezért is döntött úgy Csengery, hogy azt vezércikként közli.²¹

Megjegyzendő, hogy Teleki Blanka írásának témája nem idegen a *Pesti Hírlaptól*. Már 1841. január 6-án, a lap második számának Fővárosi Ujdonságok rovatában ott szerepel a „Hölgy-germanomania” című írás, amelynek szerzője „a felfuvalkodott korcs magyar émelýgös divatmajmokat”, akik nem óhajtanak a nemzet nyelvén beszélni, „bőröknek” mondja „a magyar nőnem szép koszorújában”.²² Maga Kossuth 1841. február 17-én, a „Hivatás” című vezércikkében szól a nagy történelmi nevet viselő hölgyekhez, akiket arra kér, hogy „legyenek dajkái nemzetiségnek, hon-szerelmnek e nemzetben”. Szerinte „ők játszva többet tehetnek, mint küzdve mi; ők egy körtáncal a magyar táncot, egy dalocskával a magyar népdalt, egy beszélgetéssel a magyar nyelvet divattá tehetik.”²³ Kossuth később is minden alkalmat felhasznál arra, hogy népszerűsítse „Magyarhon azon hölgyeit”, akik láttán „nem kellene aggódnunk e nemzet jövőndője felett”²⁴. Olykor egy-egy leánynevelő intézet hirdetése nyújt számára apropót, hogy a szerkesztő hitet tegyen az általa eszményített nőípus mellett. A szépnem képviselőit azonban lapjában nem juttatta szóhoz.²⁵ De Teleki Blanka jelentkezése idején már Csengery Antal volt a szerkesztő.

Blanka cikkének megjelenése előtt másfél hónappal (1845. október 25-én) egy – számunkra kifejezetten érdekes – írás jelent meg a *Pesti Hírlapban*, amelyet bizonyos szempontból a „Szózat” előzményének tekinthetünk. A Fővárosi Ujdonságok rovatban kapott helyet, amelyet az idő szerint Pákh Albert szerkesztett. A cikk elismerően szólt az izraelita Treuer Dániel leánynevelő intézetéről, majd pedig a következő eszme-futtatással zárult:

„Nagy szükségét érezzük egy hasonló keresztyén intézetnek Pesten, hol józan hazafiúi vezetés mellett képeztetnének leányaink ama legszentebb, legmagasztosabb 's legnagyobb fontosságú hivatásra: hogy legyenek nemcsak a' szív de kor intéseire is lángra gerjedő anyák. Bár találkoznék valaki, ki elég akarattal s képességgel bírna egy illy egészen nemzeti alapokra épített leánynövelő intézet igazgatásához, s ki a pesti hölgyvilág honleányi érzelmeinek kifejtésére kitűzné a zászlót, hogy látná már egyszer megcáfolva szavait a' költő, ki méltó fájaldalmában felkiálta: Oh hon, szűtlen kebel' érceze van asszonyidon!”²⁶

Valóságos ösztönzés, sőt kihívás lehetett ez Teleki Blanka számára, akinek írása ekkor már minden bizonnyal készülöben volt.

A *Pesti Hírlap* 1845. december 9-én közölte „Szózat a magyar főrendű nők nevelése ügyében” című „íránycikke”²⁷ az alábbi gondolatmenettel indul:

²¹ A szózat eredendően nem vezércikk, s Kossuth szerkesztői működése idején a *Pesti Hírlapban* e szerepkörben nem is fordul elő, később viszont jó néhányszor. Lásd pl.: SZTRANYAVSZKY Péter: *Szózat honunk hatóságaihoz az elme- és kedélybeteges ügyében*. (1845. ápr. 11.); Gyári szózat a nemesi rendhez. (1846. febr. 10.); *Szózat Éjszakamerikából* (1846. febr. 19.); KEMÉNY Zsigmond: *Igénytelen szózat a maga idején*. (1847. júl. 23.)

²² *Hölgy-germanomania*. = *Pesti Hírlap* 1841. 2. sz. jan. 6. 11.

²³ KOSSUTH Lajos: *Hivatás*. = *Pesti Hírlap* 1841. 14. sz. febr. 17. 105.

²⁴ KOSSUTH: „*Hagyjátok enyhülni bánatunkat*”. [Vezércikk Ráday Gedeonné elhunytja után] = *Pesti Hírlap* 1841. 44. sz. nyárelő 2. 365.

²⁵ Talán az egy Miss Pardoe-t kivéve, akinek könyvéből (*The city of the Magyars*, 1839–1840) a *Pesti Hírlap* több részletet közöl.

²⁶ *Pesti Hírlap* 1845. okt. 23. 560. sz. 270.

²⁷ *Pesti Hírlap* 1845. dec. 9. 587. sz. 377.

„Rég elismert igazság, hogy a nő a társaság [társadalom] bármely osztályához tartozzék, legcélszerűbben, legtermészetesebben növekedik szoros családi körben, hol az értelmes anya az erény eleven példáját állítja leánya eleibe, hol tapasztalt atya vezetési gyermekét az ismeretek mezejére, hol szeretett testvérek a tanulótársak. – Ezen körben idegen befolyás nem gázol le nemes csírákat, minden tehetség a szeretet életető sugára alatt önként fejlődik, s a boldog gyermekből testi-lelki tökélyel díszlő boldog hölgy válik, ki bizonyosan sors-adta helyzetének megfelel.”

Ezzel szemben mi a gyakorlat? A tehetősebb anya („mivel ez a módi”, s „ő rabja viszonyainak”) „nevelőné [!] választ. Szerencse, ha jót – mindenesetre külföldit, mert magyar nevelőnék képzéséről mi még nem gondoskodtunk...”

„Idegen neveli tehát a magyar főrendű leányt”, aki növendékét felruházhatja „erénnyel, tudománnyal, ügyességgel”, egy azonban biztos: „leányt a honnak nem nevelt!” „Három, négy idegen nyelvben jártas Magyarország leánya, de nemzeti nyelvét nem érti...” „Idegen nyelven gondolkodik, szól a magyar leány, idegen szimpátiák gyökereznek szívében, számkiűzött [!] köréből a magyar szó...” Teleki Blanka valószínűleg saját tapasztalataiból merítve írja: „Pirul a magyar hölgy, ha mívelt ember magyarul szólítja meg – nem is sejdíti, hogy nemes, emelkedett gondolatot fejezhetne ki azon nyelv, melyet csak a szegény, alárendelt osztály szájából hallott...” A sok idegenbe vágó honfitársnője pedig „a legnagyobb földi boldogságnak képzei” az életét Párizsban, Londonban tölteni, s közben megfélekedezik arról, hogy „a sors őt ide rendelte”. Brunsvik Teréz tanításai köszönnék vissza, amikor Blanka arról ír, hogy „minél nagyobb adományokkal áld meg valakit a végzet, annál több kötelességet is mért rá”, és hogy „minél elhanyagoltabb a haza, annál inkább tartozik annak minden gyermeke előmenetelén munkálkodni.”

Teleki Blanka szerint „csak úgy remélünk biztosan szebb jövőndőt, alapos jobbra fordulást egész állapotunkban, ha elég erőnk és következetességünk lesz gyökerén kezdeni a reformot, azaz: ha „családi életünkbe öntünk összhangot nőink nevelésének nemzeti iránya által.” A félreértések elkerülése végett külön hangsúlyozza, hogy a „mostani hölgyvilág tudhasson, tudjon „akárhány mívelt oly nyelvet, melynek irodalmaiból lelke gyöngyeit fűzheti, de tudja ezeket a magyar mellett”, „érezze, énekelje a dalt, mint övét, melyet a magyar költő előteremt...”

Teleki Blanka bátran kimondja: „A főrend vezetete tényleg honunkban a nőnevelést, neki kell a zászlót a megtérésre kitűzni.” E ponton nem tudunk nem gondolni a vele ez idő szerint már jó barátságban lévő Karacs Teréz hatására, aki a „Szózat” megjelenése előtt egyik írásában szintén ezt az elsősorban a vallási- és hitéletből ismert „megtérés” szót használja, amikor „a fonák” nevelésük „honoratárságának tömkelegébe bonyolított” nótársait igyekszik jobb belátásra bírni, mondván: „a megtérésre utolsó percünkig nyitva áll a pálya...”²⁸

Szózatának végén Brunsvik Teréz „szellemi gyermeke”, aki magát az említett ‘megtérésen’ átküzdötte, két utat ajánl. Az egyik út: „állítsunk intézetet, melyben magyar nevelőnék képeztesenek” (Ezt szorgalmazta többek között Brunsvik Teréz is.) A másik út: „magok a főrendű leányok számára nyissunk egy nagyszerű nevelő-intézetet, melyben az anyai nyelvvel együtt a haza szent szeretete oltassék a serdülő leány szívébe, hol a külföld míveltségét a haza iránti kötelesség érzetével egyesítve tanulhassa a magyar ivadék az idegent becsülni, a hazait forrón szeretni.” Teleki Blanka ez utóbbi utat választja.

A „Szózat”-tal kapcsolatos első sajtóbeli megjegyzés: Csengery Antal lapalji jegyzete. A *Pesti Hírlap* szerkesztője örömmel jelenti, hogy „egy ilyenmű intézet fővárosunkban csakugyan fog létrejönni...” Azt kívánja tehát, hogy „a cél, amely nemes és nagyszerű, oly hő pártolásra találjon

²⁸ KARACS Teréz: *Néhány szó a nőnevelésről*. [5. rész] = Életképek 1845. II. félév nov. 22. 21. sz. 647.

azon osztály részéről, melynek leányaiban szándékszik a derék vállalkozó előteremteni egy új nemzedéket.”²⁹

Teleki Blanka „Szózat”-át a *Pesti Hírlap* az országban szerteröppentette. Ennek egyik bizonyítéka, hogy bár az Erdélybe vivő utak telente nem mindig voltak járhatók, a zsigó birtokán tartózkodó Wesselényi Miklós is viszonylag gyorsan értesült róla. 1846. január 5-én keltezett levelében pedig már arra kérte Jósika Miklóst, hogy próbálja meg számára a szerző személyét megtudakolni.³⁰

A *Pesti Hírlap* cikkére a sajtóban elsőként a szintén fontos ellenzéki lapként számon tartott, „Széchenyi-közeli” *Jelenkor* figyelt fel. A lap „Budapesti Napló” című rovatát az orvostanhallgató Oroszhegyi Józsa írta, aki a tanulmányaihoz szükséges pénzt egyebek mellett úgy igyekezett előteremteni, hogy tanári állást vállalt Röszlerné Böhm Ágnes pesti leánynevelő intézetében. Oroszhegyi, az 1840-es évek pedagógiai eseményeinek fáradszóró krónikása, aki utóbb több önálló írással is letette voksát a hazafias nevelés ügye mellett, az öröme mellett aggodalmának is hangot adva jelenti:

„Pesten főrangúak számára nagyszerű leánynevelő intézet van létesítés alatt, melyben a magyar honleányi kötelességekre leendő fő figyelem. Ezzel újra tovább lennénk egy lépéssel nemzetiség tekintetében, de vajjon nem találandó e’ még most fagyos keblekre sok helyen hölgyeink e’ létvilága, mely bizonytalán több fényt árasztandó e’ honra, mint azon messze vidékekről átszárnyaló műveltség, mely gyakran csíráiban fojtja el a’ legdúsabban gyümölcsözőndett érzelmeket?”³¹

A *Jelenkorral* egy napon (december 14.) a *Der Ungar* is reflektál Teleki Blanka „Szózat”-ára; a pest-budai hírek között említi azt „magasabb állású leányok részére felállítandó nevelő intézetet”, amely a honleányi kötelességeikre is megtanítja növendékeit.³² Az az idő szerinti német nyelvű lapjaink közül a *Der Ungar* az egyetlen, amely a magyarosítási törekvéseket általában üdvözli. Átnéztük a többit is (a *Der Spiegel*t, a patinás *Pressburger Zeitung*ot stb.), ezek azonban nem említették a szóban forgó cikket.

A figyelemre méltó küllemű és „belbecsű” *Pesti Divatlap* szerkesztője, Vahot Imre Oroszhegyihez hasonlóan nagy támogatója a nevelés ügyének. Lapjának 1845. december 15-diki számában olvasható az alábbi, „Nevelőintézet” című tudósítás:

„Pesten egy nagyszerű nevelő intézet felállítása fölött folynak az értekezések. Ez intézetben a nevelés minden kellékei összpontosulva leendene. Valóban eljött az idő, melyben az illyszerű nemzetboldogító célok megközelítése, a teendőik között, méltán első helyet foglal el. Vajha szerencse s gazdag eredmény koronázza azon jóltevő emberbarátok fáradozását, kik ez intézet létesítése s virágzó állapotban tartása körül szorgalmatoskodnak!!!”³³

A fővárosi konzervatív lapok egyike, a *Nemzeti Újság* is említi Teleki Blanka felhívását. „Lapszemle” rovatában írja, hogy a *Pesti Hírlap* „iránycikkében – Szózat – közöltetik a magyar főrendű nők nevelése ügyében egy úgy címzett főrendű hazafitól, melyben szerző a főrendű nők nevelésének adandó nemzeti irányt” két úton „véli eszközölhetőnek”; ezek illusztrálására idéz is a cikkből.³⁴

²⁹ L. a 26. sz. jegyzetet!

³⁰ PAP Károly: *Wesselényi levelezése íróbarátaival.* = Irodalomtörténeti Közlemények 1901. 489–491.

³¹ *Jelenkor* 1845. dec. 14. 100. sz. 601.

³² *Der Ungar* 1845. dec. 14. 296. sz. 1180. h.

³³ *Pesti Divatlap* 1845. dec. 18. 38. sz. 1303.

³⁴ *Nemzeti Újság* 1845. dec. 18. 199. sz. 799.

A vidéki sajtóorgánumok közül csupán a Kolozsvárott szerkesztett, ellenzéki *Erdélyi Híradó* reflektál a „Szózat”-ra. „Hírlapvilág” című rovatában ez áll: „Pesti Hírlap. Az 587. szám ismét a növelés, és pedig egyik még inkább elhanyagolt ága ügyében írt cikket hoz egy főrendű hazafitól. Szerző néhány általános eszme előrebocsátása után a családi körbeni növelés üdvös voltáról, élénk és megható színekkel festi a ’ nőnövelésbeli ferde rendszert, melyet a ’ zsarnok divat különösen főrendű körökbe béerőszakolt.” A szerkesztő „gazdag sikert” remél a tervezett intézetnek. „Adja az ég, hogy malasztjai a Királyhágón is átszivárognak!” – teszi még hozzá.³⁵

Teleki Blanka grófnő írására a legterjedelmesebb válasz a *Honderű* című hetilapban érkezett.³⁶ 1846 januárjában a „Viszhang [!] a’ magyar főrendű nők’ neveltetése ügyében emelt »Szózatra«” című cikk Tót István aláírással jelent meg, e név mögött azonban a magyar nőnevelés egyik kiválósága, Karacs Teréz rejtőzködött, aki (saját bevallása szerint) amiatt választott férfi nevet, hogy a „főrangú hazafi” mellett érvelve nagyobb tekintéllyel szólhasson.³⁷ És aki ez idő szerint – 1846 januárjában – Blanka grófnő házában lakott...

Karacs Teréz a rendi nevelést elítélte. Az *Életképek* hasábjain 1845 novemberében teljes határozottsággal kimondta, hogy a „növelő intézeteket nem lehet alsó és felső címűekre osztályozni”, mivel mindegyiknek a célja az emberformálás kell, hogy legyen”.³⁸ A grófnő előtt azonban, megismerve szándékai tisztaságát és intézetalapítói terveit, ő is fejet hajt. Ezért azután a *Honderű*ben megjelent írásában arra a kérdésre, hogy vajon miért szól a fenti szerző kizárólag az arisztokrata leányok neveléséről, ezt válaszolja: „Nem azért, mintha azt akarná, hogy csak ők részesüljenek magasabb nevelésben”, hanem mert rajtuk akarja kezdeni térítő feladatait.” Szerinte a főrendűek példája jótékonyan hathat a tömegekre. A gáncsoskodókat pedig arra ösztönzi, hogy zúgolódás helyett inkább ragadják meg az útmutatást, és állítsanak nemzeti szellemű nőnevelő intézeteket a nemzet minden osztálya számára!³⁹

Teleki Blanka minden bizonnyal azt hitte, hogy a személyes döntését lepecsételő első lépésével (ez volt a „Szózat” közreadása) a nehezen túljutott. Amikor azonban, immár a saját neve alatt szeretné közreadni tervezett nevelő intézetének programját, közelélp a cenzúra. Időközben ugyanis szándékáról a titkosrendőri jelentések ’jóvóltából’ Bécsben is értesültek. 1846. májusában, Apponyi György kancellár aláírásával megérkezik a Helytartótanácshoz „ő cs. k. Felsője legkegyelmesebb parancsa”, miszerint „midőn az említett grófnő az érintett intézet létrehozása végett a k. helytartótanácshoz folyamodandik”, az „illető iratokat” még „az érdembeni végzés meghozatala előtt” fel kell terjeszteni Bécsbe.⁴⁰ A nevelés- és iskolaügy tudvalóleg felségjog, s az intézetalapítás hatósági engedélyhez kötött. Az nevelő intézetek hirdetéseiben ezért is találkozhatunk olyan kitételekkel, hogy „felsőbb helyen jóváhagyott” intézet, vagy hogy az „felsőbb helyen nyert engedelem következtében” áll fenn stb.

Teleki Blanka tudott minderről, és – legalább is kezdetben – szándékában állt beszerezni a szükséges engedélyt, ezt azonban közvetlenül az intézet megnyitása körüli időkre halasztotta.⁴¹ Híre azonban megelőzte, aminek következményeit hamarosan megtapasztalta. Amikor ugyanis az

³⁵ Erdélyi Híradó 1845. dec. 16. 793–794.

³⁶ KARACS Teréz: *Viszhang [!] a’ magyar főrendű nők’ neveltetése ügyében emelt „Szózatra”*. = *Honderű* 1846. I. félév 2. sz. jan. 13. 21–23.

³⁷ KARACS Teréz: *Emlékezés a hajdani nőnevelési mozgalmakra*. = *Nemzeti Nőnevelés* (8.) 1887. 264.

³⁸ KARACS Teréz: *Néhány szó a nőnevelésről*. = *Életképek* 1845. II. 21. sz. nov. 22. 645.

³⁹ L. a 36. sz. jegyzetet!

⁴⁰ Magyar Országos Levéltár Kancelláriai levéltár A 1846:8948/328

⁴¹ Az 1846 decemberében készült és József nádornak, valamint a Helytartótanácsnak szánt kérvény tervezetéből idéz: HORNYÁK Mária: *Brunsvik Teréz „szellemi gyermeke”*: Teleki Blanka. Martonvásár, 2001. 27–28.

1846. június 3-án kelt írását – a „Nyilatkozat”-ot – közre akarta adni, „a Pesti Hírlapban, az Életképekben a [Pesti] Divatlapban stb. kihúzták”, és kinyomtatását „ismételt folyamodás ellenére sem engedélyezték”. A grófnő írja ezt egyik levelében, hozzátéve: „A nyomorultak attól félnek, hogy néhány év múlva egy tucat hazafiasan gondolkodó nővel több lesz Magyarországon!”⁴²

Mindezek ellenére a lapok egy része keresi a kiskaput, hogy a „Nyilatkozat” szerzőjének segítségére lehessen. A *Pesti Divatlap* például június 11-én „Magyar nőnevelő intézet” címmel híradást közöl a keletkezőben lévő intézetről, s a végére odairja: „Programjáról, s föltételeiről bővebben lehet értesülni szerkesztő hivatalunkban.” Tudósításában pedig ez áll:

„Fővárosunkban valahára egy, olly derék nőnevelő intézet van keletkezőben, mellynek feladata leend, nemcsak művelt, jó erkölcsű hölgyeket, hanem nemzeties irányánál fogva derék, lelkes honleányokat is képezni. E jeles nőnevelő intézet tulajdonosa egy főrangú magyar hölgy, ki csupán ügy iránti szeretet- s szenvedélyből vevé pártolás alá az intézetet. A nevét bizonyos körülmények miatt elhallgatni akaró nemes keblű nőnek, annyira szükséges és korszerű vállalatához, minden igaz magyar a legjobb sikert fogja kívánni.”⁴³

Erre a hírre reflektál három nap múlva (június 14-én) a *Nemzeti Újság*.

„Egy főrangú hölgy magyar nőnevelő intézetet készül megalapítani, melynek növendékei – mint olvastuk – valódi magyar szellemben fognak felneveltetni. Nevét azonban az említett hölgy bizonyos körülmények miatt elhallgatja, – mit véleményünk szerint bizony nem a legjobban teszi; ezt mi csak azért mondjuk, mivel mindig szerettük tudni: vajon mellyik madárfajhoz tartozik azon egyén, kinek szárnyai alá teljes biztossággal adjuk szeretett csemetéinket.”⁴⁴

A *Nemzeti Újság* fenti közleményét június 17-én a *Der Ungar* is lehozza.⁴⁵ A cenzúra végül valamicskét enged, s Teleki Blanka „Nyilatkozat nőnevelési intézetről” című összeállítása június 16-án megjelenik a *Honderűben*, amely – mint a grófnő írja – „fölöttebb jelentéktelen és keveset olvasott lap”⁴⁶. Petrichevich Horváth Lázár 1843-ban megindított divatlapja volt az első tetszetős kiállítású, s mégis jutányos árú divatlapunk; kezdetben 1500 példány is elkelt belőle. Fő értékét a szépirodalmi alkotások jelentették. 1845/46-ra azonban megváltozott a helyzet: „az eddig elv és irány nélkül szerkesztett lap légüres terébe betört a politikum és a maradiság”, s a Petőfi elleni támadásairól és modorosságáról elhíresült, igénytelen *Honderű* „az irodalmi és politikai reakció fóruma lett”.⁴⁷ Mindezt láthatóan Teleki Blanka is tudta, választási lehetősége azonban nem volt.

A *Honderű* hasábjain megjelent „Nyilatkozat”⁴⁸ az alábbi bekezdésekkel kezdődik:

„Azon elvtől vezéreltetve, hogy minden ember kötelessége a közjó előmozdításához tehetsége szerint járulni: elhatároztam magamat, munkásságomat azon ügynek szen-

⁴² Teleki Blanka levele Wassné Gyulay Franciskához 1846. aug. 15. In: SÁFRÁN: i. m. 31.

⁴³ Pesti Divatlap 1846. jún. 11. 24. sz. 476.

⁴⁴ Nemzeti Újság 1846. jún. 14. 298. sz. 370.

⁴⁵ Der Ungar 1846. jún. 17. 140. sz. 1220. h.

⁴⁶ L. a 42. sz. jegyzetét!

⁴⁷ FENYŐ István: *A negyvenes évek folyóirat- és hírlapirodalma a forradalomig.* = *A magyar sajtó...* 615.

⁴⁸ Megjelenésének pontos adatai: *Honderű* 1846. jún. 16. I. félv. 24. sz. 461–462.

telni, melynek fontosságát mindinkább kezdjük érezni a hazában, értem a nőnevelést...

A múlton okulva állítjuk már most, hogy a nőnevelésnek is, mint sok egyébnek e hazában, nemzeti alapon kell nyugodni. Mindenfelől hallani azon óhajtást, bár keletkeznének közöttünk oly nőnevelő intézetek, melyek a magasabb műveltség igényeit kielégíthetnék a nemzeti szellem fölállózása nélkül. – Addig míg hatalmasbak [!] hozzájárultával nagyszerű alakban létesülhetne egy nemzeti nőnevelőintézet, a dolgot magánkörben egyeseknek kell megkezdeni. Azért azon szülők előtt, kik az eddigi nevelés hiányait érzik, s engem bizalmukkal megtisztelni méltóztatnak, ezennel késznek nyilatkozom, leányaik nevelését, bizonyos föltételek alatt magamra vállalni, s azt a legjobb oktatók segítségével személyes fölügyelésem alatt vezérelni, főcélul tűzvéni ki magamnak nevendékeim szellemi, erkölcsi s esztétikai kiképzését, nemzeti érzelem s hon iránti kegyelet fönntartásával.”

Ezután következik a cikk Nevelési terv alapvonásai című része, majd a Felvételi feltételek, végül a Jegyzék című toldalék.

A tervezet részletezésétől ehelyütt eltekintünk⁴⁹, két dolgot azonban szeretnénk kiemelni. Az egyik: Teleki Blanka itt már nem főrangú leányokról ír, (feltehetően Karacs Teréz bírta rá erre a változtatásra). A másik dolog: az intézetben „a tudományok magyarul taníttatnak, mert az anyai nyelv csak így válhatik tökéletes sajátjává a nevendéknek” – írja Teleki Blanka.⁵⁰

A „Nyilatkozat” szerzőjének nevét a hír gyorsan szárnyára veszi. Június 18-án a *Nemzeti Újság* siet közölni:

„Azon főrangú hölgy, ki ekkoráig becses nevét szerénykedett tudatni a közönséggel, immár felemelte sisakját, s az alatt örömmel üdvözljük a nemes keblű Teleky Blanka grófnőt, ki egyedül a nevelés ügye iránti buzgó részvétből vállalta magára a nőnevelési felügyelést az általa alapítandó intézetben. A derék hölgy a Honderúben kitett Nyilatkozatában az egész belszerkezetét létesülendő intézetének kitárta az olvasó közönségnek, melyben szerfelett kevés változtatni valóra akadunk. Főkélléke a bevételnek: hogy a beadandó lánynövendék 8 évesnél fiatalabb, s 12-nél öregebb ne legyen, és hogy (ez magától is értetődik) szülői birjanak 30 [helyesen: 350, a szerk.] forintot évenként érte fizetni. Egyébiránt ez intézetnek – ha csakugyan lábra kap – kívánunk sok-sok pártfogót, s minél több növendéket, mert hiszen, hogy az utósarjadék lelkében-szívében korcstalan magyar legyen, a jelenben nevelkedő hölgyek nemzeti nevelésirányától fog fűggni leginkább.”⁵¹

Két nappal később a *Der Ungar* hasonlóképpen nyilatkozik.⁵²

A *Pesti Divatlap* szintén köszönti Teleki Blankát, „a szép lelkű úrhölgyet”, aki „felülemelkedve az előítéletek gőzkörén, most már többé nem titkolja nevét, mellyet tisztelettel említhet minden igaz magyar.”⁵³ A *Jelenkor* is nagy elismeréssel adózik a lelkes honleánynak, aki

„évek óta panaszlott nőnevelési viszonyinkon segíteni óhajtvá vállalja fel e’ sok teherrel járó működést. Igen – írja Oroszhegyi –, e honnak nemzeti irányban kiképzett leányokra van szüksége, kik derék anyái legyenek a küzdterre jöendő nemzedéknek,

⁴⁹ A „Nyilatkozat”-ot e lapban ismertette: FEHÉR Katalin: *Reformkori sajtóviták a nők művelődésének kérdéseiről*. = Magyar Könyvszemle (111.) 1995. 3. sz. 247–263.

⁵⁰ L. a 48. sz. jegyzetet!

⁵¹ *Nemzeti Újság* 1846. jún. 18. 300. sz. 379.

⁵² *Der Ungar* 1846. jún. 20. 143. sz. 1243. h.

⁵³ *Pesti Divatlap* 1846. júl. 11. 28. sz. 558.

hogy ezt ápolják, neveljék; s tanítsák, miként kell valódiilag élni, hogy polgári érdekekkel szorosírtassanak. Mindaddig, míg nőnevelésünk pongó [!] állapotban van, kevés sikert ígérnek törekvéseink; át kell ezt alakítani újabb magasabb modorba, hogy ne csak test, hanem szellem éltesse e hazát, mely oly sokáig várákozott nőszi-
lötti [!] hálájára.”

Oroszhegyi Józsa, a baloldali egyetemi ifjúság eme lelkes tagja (a majdani márciusi ifjú) befejezésül megállapítja, hogy

„az eddigi átalakulás leánynevelő intézetinkben csak kezdemény volt; szükség tehát ezt erősebb karoknak felemelni, hogy virágozhasson; és ezért kapcsolunk olly sok reményt a' grófnő e' nemes határozatához, mint ki elegendő kelléssel bír arra, hogy honleányok anyjává legyen.”⁵⁴

Teleki Blanka „Nyilatkozat”-ára (csakúgy, mint korábban a „Szózat”-ra is) a legterjedelmesebb hozzászólás Karacs Teréztől érkezik, ezúttal a színvonalas irodalmi divatlapként számon tartott *Életképek*ben. A „Nyílt levél a magyar nőkhöz” című írás szerzője szerint „nemrégiben még ábrándnak is merész volt... magyar leányt, magyar nyelven, magyar szellemben nevelni akarni.” Fohászait azonban meghallgatta az ég, s végre akadt olyan hölgy, aki nemcsak álmodozik, hanem tesz is. Teleki Blanka grófnő „egy lelkes lépéssel magas rangja kényelmeit fölládozva, osztálya elöítéleteit lerázva, nemes fölszólalásával nyújt kezét hozzátok, magyar nők, s ... fölhí benneteket, hogy bízzátok növekedő leányitokat gondja alá, s kérjétek őt, hogy idomítsa lelke alakjára és hasonlatára leányaitokat...” Örülhetnek tehát az anyák, „hogy akadt hölgy, magyar úrnő, ki e nemzetsebet nemcsak érzi, de orvosául is kínálkozik”, aki „hazaleányos buzgalommal”, a „hazája iránti tartozását a legsürgetőbb, legszükségeseb polgári munkálkodással akarja leróni...”⁵⁵ Végezetül még egy sajátos üzenetet továbbít a sajtó Blanka grófnő részére: Matisz Pál: Teleki Blankához című üdvözlő versét, amely 1846. július 7-én a *Honderűben* jelent meg.⁵⁶

A Teleki Blanka fellépése keltette szenzáció a sajtóban július közepére lecseng. Ezt követően Blanka grófnő felé már csak a Teichengraber (Tavasi) Lajos szerkesztette *Nevelési Emléklapok* tesz egy segítő gesztust, amikor 1847-ben a „Nyilatkozat”-ot ismételtlen közli.⁵⁷ Közben Blanka a programot minden lehető módon igyekszik terjeszteni. Ebben ismerősei is a segítségére vannak. Döbrentei Gábor például. „Igénybe veszem Döbrentey úr kedves ajánlatát, hogy e sorokat és programomnak néhány példányát elküldjem” – írja Blanka 1846. július 4-én egyik erdélyi barát-nőjének.⁵⁸ Szintén neki írja: „Nem marad más hátra, mint magánúton terjeszteni a programot, mely természetesen meglassítja a dolgot. Bezerédj, Deák és Kossuth érdeklődik tervem iránt, és megígérték, hogy azt a maguk részéről támogatják.”⁵⁹

Mindennek ellenére csupán egy leány jelentkezett: Puteáni Róza, Deák Ferenc keresztlánya. Blanka grófnő azonban nem várt sokáig: 1846. december 1-jén Rózával és a Brunsvik Teréz által patronált Erdélyi Erzsivel megkezdődtek a foglalkozások. Vezető tanáruk Vasvári Pál, segéd nevelőnőjük pedig Lövei Klára lett. Az intézet, amely 1848 végéig állt fenn, 12–14 növendéknél

⁵⁴ Jelenkor 1846. jún. 21. 47. sz. 293.

⁵⁵ KARACS Teréz: *Nyílt levél a magyar nőkhöz*. = *Életképek* 1846. II. félév 1. sz. júl. 4. 12–13.

⁵⁶ *Honderű* 1846. II. 1. sz. júl. 7. 8.

⁵⁷ *Nevelési Emléklapok* 1847. 3–4. sz. 171–173.

⁵⁸ *Teleki Blanka levele Wassné Gyulay Franciskához 1846. júl. 4.* In: SÁFRÁN: *i. m.* 1979. 29.

⁵⁹ L. a 42. sz. jegyzetet! Itt jegyezzük meg, hogy a „Nyilatkozat” egy ismeretlen kéz által írt, és Teleki Blanka aláírását őrző másolatát sikerült fellelnünk az Országos Levéltárban Kossuth levelei között...

többet sosem számlált. Anyagilag ráfizetéses volt, eszmei jelentőségénél fogva azonban méltán tartja számon a magyar neveléstörténet.

Teleki Blanka vállalkozásának értékelése nem feladatunk, azt azonban vizsgálataink fényében megállapíthatjuk, hogy nem a cenzúra képében akadályt támasztó hatalom, és nem a „Nyilatkozat” közzétételének a megnehezítése és nyomdai sokszorosításának a megakadályozása voltak a nehézségek okai, hanem sokkal inkább Blanka grófnő osztályos társainak a hozzáállása és – az ő szavaival szólva: „e kasztnak nyomorúságos előítéletei...”⁶⁰

Összefoglalóul még a következőket állapíthatjuk meg:

A hazai nőkérdés-nőnevelés történetéből több sajtóvita is ismert. Ilyen vita zajlott pl. a nők művelődéséről az 1820-as években a *Tudományos Gyűjtemény*, 1840–1841-ben pedig az *Athenaeum* hasábjain.⁶¹ Teleki Blanka fenti két írása nyomán, jóllehet számos kritikus pontot (pl. rendi nevelés) érintettek, ilyesféle vita nem robbant ki, sajtóbeli visszhangjuk azonban mindenképpen figyelemre méltó.

Munkánk során megfigyelhettük a hírek, újdonságok lapok közti terjedését, és megismerhettük a vizsgált sajtóorgánumok kérdéses rovatait (Fővárosi Újdonságok, Budapesti Napló, Lapszemle stb.) és lapszemlézési gyakorlatát stb.

Teleki Blanka két vizsgált cikke a hazai nőkérdés-nőnevelés irodalmának figyelemre méltó dokumentumai. Különösen a „Szózat” kiemelkedő, amelyet a rangos *Pesti Hírlap* vezércikként közölt. A maga nemében ez az „iránycikk” ugyanazt a szerepet játszotta, mint az óvodaiügy terén Kossuthnak a *Pesti Hírlapban* napvilágot látott, híres vezércikke.⁶²

Blanka grófnő „Szózat”-a és intézete jóval túlmutattak a nevelésügy régióin. Nem véletlenül áll az ellene összeállított vádiratban, hogy: „Politikai kombinációinak első eredményeként először 1846 nyarán egy leányintézetet alapított, melynek programját a Honderűben közzé is tette.”⁶³ Ezekért az 1848 előtti „viselt dolgaiért” Világos után már nem marasztalhatták el, a kor „egyik legveszedelmesebb lázadójának” kikiáltott Teleki Blanka előéletének eme „sötét foltjai” azonban jól jöttek az ellene felhozott, gyenge lábakon álló vádak megtámogatására. A „Szózat”-ot nem olvasták a fejére. Az „egy főrangú hazafi” álnév óvta volna meg ettől?

HORNYÁK MÁRIA

Magyar irodalom a Jung Ungarn című folyóiratban. Az 1911 és 1914 között Berlinben élő Hatvany Lajos (1880–1961) *Jung Ungarn* címen havi lap kiadásába fogott az ekkor szintén itt tartózkodó Vészi József újságíró (1858–1940), 1913-tól a *Pester Lloyd* főszerkesztője társszerkesztésével. Hatvany ekkor már túl volt Osvát Ernővel való nézeteltérésén, és 1911-től megvált a *Nyugat* szerkesztőségétől. A *Jung Ungarn* alcíme „Monatsschrift für Ungarns politische, geistige und wirtschaftliche Kultur” volt, kiadóként Vészit nevezték meg, Hatvany mint az irodalmi rész szerkesztője szerepelt. A lap a berlini Paul Cassirer Verlagnál jelent meg. A folyóiratkísérlet mindössze egy évfolyamot ért meg, 1911. január 15-étől 1911. december 15-éig jelent meg havonta, mindig 15-ei dátummal.

⁶⁰ Idézet az 58. sz. jegyzetben szereplő levélből.

⁶¹ FEHÉR Katalin: *Reformkori sajtóviták a nők művelődésének kérdéseiről.* = Magyar Könyvszemle (111.) 1995. 3. sz. 247–263.

⁶² Kossuth Lajos: *Kisdedovács.* = Pesti Hírlap 1841.febr.24. 16.sz. 123–124.

⁶³ SÁFRÁN: *i. m.* 49.